

Владимир Абрамовић је дипломирао и докторирао на Одељењу за историју Филозофског факултета Универзитета у Београду. Објавио је више научних радова у домаћим и иностраним часописима, као и у зборницима радова са међународних конференција. У периоду 2014 – 2015. боравио је на студијском и архивском истраживању у Аустрији, у Државном архиву у Бечу. Прилику да обави истраживање у поменутом архиву је добио као стипендиста Републике Аустрије, која му је додељена преко аустријске службе за размену (*Österreichischer Austauschdienst – OeAD*). Током 2017. боравио на студијском и архивском истраживању у Немачкој, у Карлсруеу, које је реализовано преко стипендије коју му је доделио DAAD. Тренутно је ангажован на пројекту Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије “Модернизација Западног Балкана”. Од 2013. ангажован је као члан радне групе на међународним пројектима *COST Action IS1301 New Communities of Interpretation: Contexts, Strategies and Processes of Religious Transformation in Late Medieval and Early Modern Europe* и *COST Action TU1203 Crime Prevention through Urban Design and Planning*.

Прелаз између XVII и XVIII века представља бурну епоху у историји Европе, обележену бројним сукобима који су темељно изменили дотадашњи европски поредак и довели до опадања старих и уздизања нових сила. Велики бечки рат (1683-1699) својим интензитетом, трајањем, бројем зараћених страна и ангажовањем људских и материјалних ресурса представља један од највећих сукоба у тадашњој Европи. Велики бечки рат је привлачио интересовање генерација европских историчара који су, често у зависности од сопствене националне припадности, појединим епизодама придавали велики значај. Ретки су они који су се усудили да тај сукоб прикажу у целости; једнако ретки су они који су као објекат свог проучавања узели средишњу фазу овог сукоба. Њој припада и битка код Сланкамена (19. август 1691. године), која је по својим резултатима и последицама била од судбоносног значаја за простор југоисточне Европе и која је представљала једну од важнијих етапа у прерасподели односа моћи на том простору.

9 788679 561299 >

HERAedu

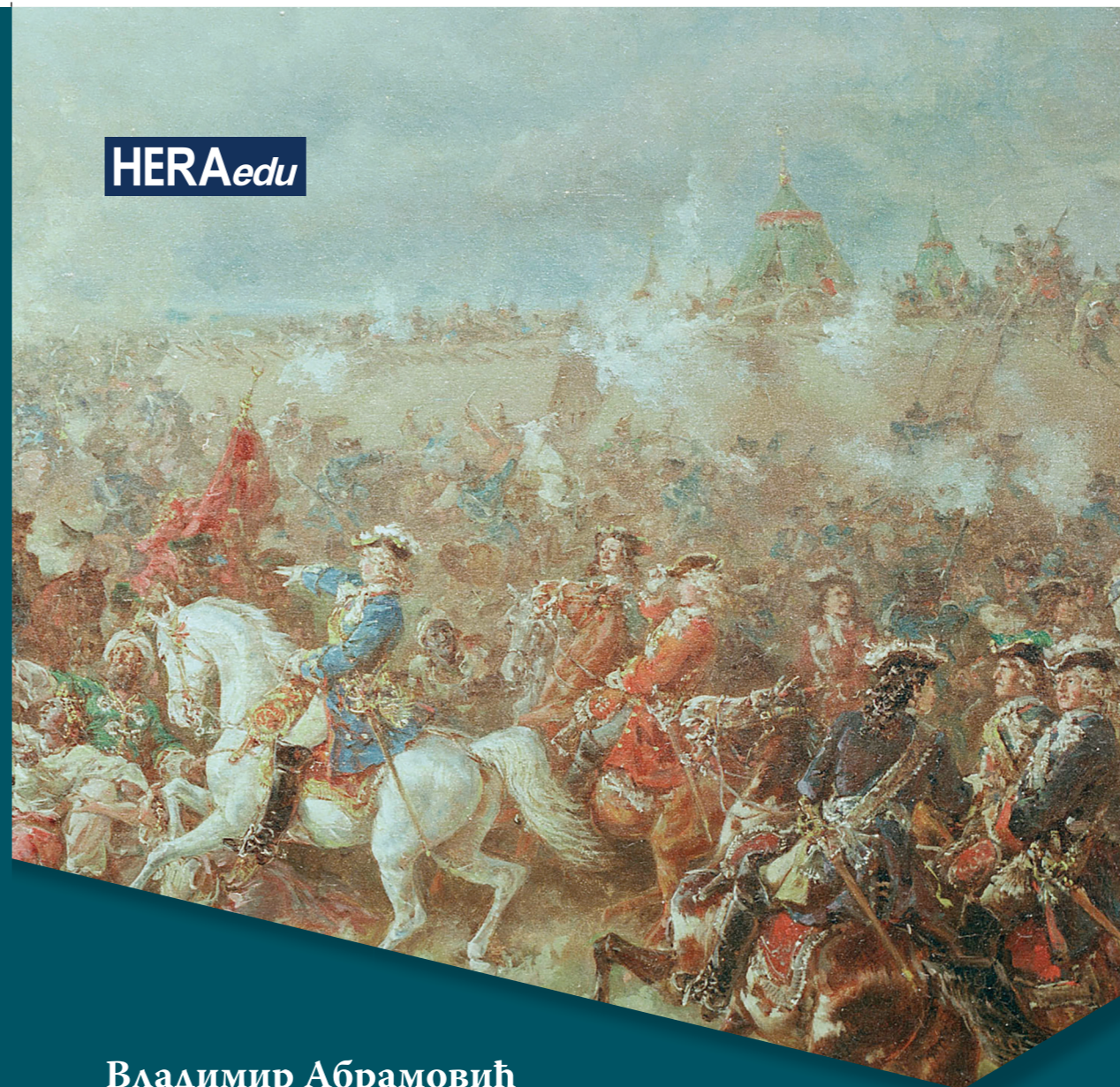
Битка код Сланкамена 1691. године

Владимир Абрамовић

HERAedu

Владимир Абрамовић

БИТКА КОД СЛАНКАМЕНА 1691. године

Велики бечки рат (1683-1699) донео је читав низ пресудних промена на југоистоку Европе. Амбициозни поход везира Кара Мустафа-паше на крају је завршен тријумфом Хабзбурга који су границу своје империје померили на Дунав и Саву. Први пут од Мохача (1529) и пада Будима (1541) Османска империја је била принуђена на озбиљно и трајно повлачење. У том погледу битка код Сланкамена једна је од важнијих тачака у коначној победи хришћанске војске. После турског напада и релативне офанзиве 1690, Аустрија је узвратила и однела пресудну победу којом је Панонска равница трајно ослобођена од турске власти. Стога су дешавања пре и после битке код Сланкамена, о чему је аутор подробно писао, од великог значаја и за историју Срба на простору јужне Угарске.

Проф. др Горан Васин

Књига *Битка код Сланкамена 1691. године* обогаћује домаћу историографију новим подацима о веома битном сегменту европске и српске историје у периоду Великог бечког рата. С обзиром на то да је крај осамдесетих и почетак деведесетих година XVII века означавао критичну фазу у сукобима Аустрије и Турске, у том контексту се битка код Сланкамена може представити као тактичко надмудривање зараћених страна у одлучујућем тренутку дуго вођеног рата.

Др Милош Ђорђевић

ВЛАДИМИР АБРАМОВИЋ

БИТКА КОД
СЛАНКАМЕНА
1691. ГОДИНЕ

ВЛАДИМИР АБРАМОВИЋ
БИТКА КОД СЛАНКАМЕНА 1691. ГОДИНЕ

Издавач
HERAedu, Београд
www.hedu.biz

За издавача
Зорица Стабловић Булајић

Рецензенти
Проф. др Никола Самарџић
Др Горан Васин
Др Милош Ђорђевић

Лектура
Владимир Танацковић

Ликовно-графичко уредништво
Јасмина Живковић Павловић

Штампа
Instant system, Београд

Тираж
500

© 2018, HERAedu, Београд
Ово дело се не сме умножавати, фотокопирати или на било
који други начин репродуковати, у целини или у деловима,
без писменог одобрења издавача.

САДРЖАЈ

УВОД	7
ВЕЛИКИ БЕЧКИ РАТ 1683-1699. И ЊЕГОВО МЕСТО У ЕВРОПСКОЈ И СРПСКОЈ ИСТОРИЈИ.....	17
ПОЛИТИЧКО-ДИПЛОМАТСКА СЛИКА ЕВРОПЕ И ВОЈНЕ ОПЕРАЦИЈЕ ОД 1683. ДО 1691.....	43
АУСТРИЈСКИ ПОХОД ИЗ 1691. И БИТКА КОД СЛАНКАМЕНА.....	91
ПОСЛЕДИЦЕ И ЗНАЧАЈ БИТКЕ КОД СЛАНКАМЕНА	133
ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА	147
ИЗВОРИ	153
ЛИТЕРАТУРА.....	157

Пјер Дени Марјин, Ојсага Беча 1683.

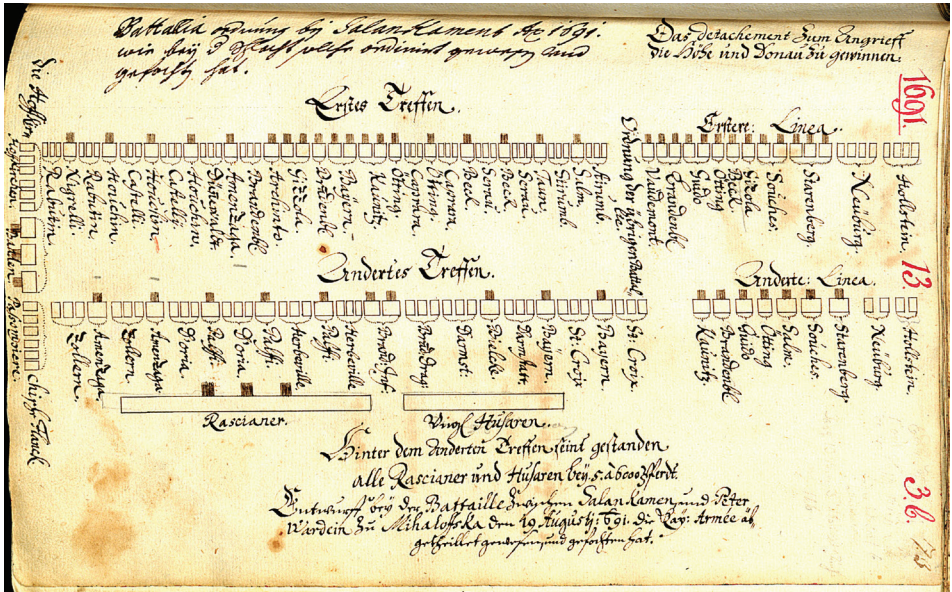
Антоан Вато (*Antoine Watteau*),
Рејруји иду да се ѝрикључе ѝуку, Музеји у Глазгову

Карта Србије са урђаним аустријским освајањима током 1689.
(КА, FA, AFA, 195 X-XIII Türkenkrieg (1689), 1689-13-1)

Битка код Сланкамена, 19. август 1691.
(KA, NL, 1510 (B), Band VI, p28)

Распоряд царске војске њред бијку 19. август 1691.
(KA, NL, 1510 (B), Band II, p73)

УВОД

Крај XVII и почетак XVIII века представљају бурну епоху, испуњену непрекидним ратовима који су веома изменили поредак и односе међу европским државама и довели до опадања старих и уздизања нових сила. Међу сукобима ове епохе издвајају се: Рат аугсбуршке лиге (1688-1697), Пољско-османски рат (1672-1676), Холандски рат (1672-1678), Велики бечки рат (1683-1699), Рат за шпанско наслеђе (1701-1714), Велики северни рат (1700-1721), Јаковитски рат у Ирској (1689-1691), Аустро-турски рат (1716-1718). Велики бечки рат (1683–1699) својим трајањем, интензитетом, бројем ангажованих држава и људских ресурса један је од најважнијих сукоба у оновременој Европи. Његов кључни окршај била је битка код Сланкамена 1691. године. По својим резултатима и последицама она је била од великог значаја за простор југоисточне Европе и најавила је темељну прерасподелу односа моћи у региону.

Битка код Сланкамена (1691) одабрана је као тема монографије јер је у великој мери утицала на исход Ве-

ликог бечког рата. Иако је тај рат трајао још осам година након битке, територија под контролом две зарађене стране је у тренутку склапања мира (Карловац 1699) била приближно иста као и она коју су држале крајем 1691. Стога је циљ монографије да се реконструишу главни догађаји везани за 1691. годину, не само у оквиру односа Аустрије и Турске, већ и у контексту европске и српске историје позног XVII века.

Иако се на обронцима Фрушке горе у близини Сланкамена водила једна од највећих битака XVII века, до сада о њој није написана посебна студија или монографија. У историографији је овај важан догађај на југоистоку Европе до сада углавном описиван у склопу шире хронолошки и тематски замишљених радова или у мањим истраживањима, кроз анализу учешћа појединих војних одреда у саставу сукобљених армија, тако да се његово синтетичко проматрање и постављање у контекст европских оквира чини изузетно важним због потпунијег сагледавања. Поред тога, истиче се значај ове битке као један од кључних корака у процесу постајања Аустрије као велике силе.

Монографија је настала на основу истраживања у Државном архиву у Бечу, где се налази са релевантна архивска грађа везана за ову епоху. Сачувана архивска грађа која се односи на еру ратова са Османским царством представља око 20% докумената из XVII века који су изворно постојали. Преосталих 80% је у другој половини XIX века уништено, јер су архивисти настојали да ослободе простор у депоима архива за документе које је стварала тадашња администрација Аустро–Угарске. Због тога је направљен избор које документе би требало сачувати. Стога су сви истраживачи након тог сортирања грађе били просто принуђени да раде са материјалом који су архивисти из XIX века сачували.

Требало би напоменути да се главни извори за рат против Османског царства налазе у фонду Ратног архива *Alte Feldakten*. Важно је напоменути да овај фонд није настао „органски“, већ је уређен у исто време када је прављена селекција докумената у XIX веку. Наиме, архивисти су документа са ратном тематиком из исте епохе или оне који би били посвећени истим догађајима, сакупљали из других фондова, канцеларија, архива или колекција. Потом су обједињавали тако сакупљену грађу у посебан нови фонд. На тај начин је створено

извесно ограничење грађе, јер је у суштини прављена селекција онога шта ће ући у фонд и који документи ће се сачувати. Осим грађе у бечким архивима, за битку код Сланкамена је значајан и архив у Карлсруеу, у коме се чува документација принца Лудвига Баденског, команданта аустријске војске у бици код Сланкамена. Захваљујући сарадњи два архива, сачињене су копије докумената из Карлсруеа и достављене Бечу. Током израде монографије консултована је и архивска грађа из архива (*Generallandesarchiv*) у Карлсруеу.

Важно је истаћи да се архивска грађа за ову епоху ратова са Османским царством чува у бројним архивима широм европског континента: од Карлсруеа и Минхена, до Венеције, Беча и Истанбула.

Извори и литература

Главни корпус изворне грађе за ратне операције на простору Угарске налази се у Државном архиву у Бечу (*Österreichisches Staatsarchiv*). Проучена су следећа одељења и фондови:

У одељењу *Kriegsarchiv* (КА) налази се неколико фондова који су искоришћени за рад на монографији. У питању су *Feldakten* (FA), *Alte Feldakten* (AFA), *Zentralstellen* (ZSt), *Karten- und Plansammlung* (KPS), *Militärische Nachlässe* (NL), *Finanz- und Hofkammerarchiv* (ФНКА) и *Manuskripte* (MS).

У оквиру фонда *Alte Feldakten* коришћена је грађа из картона 194 (1689 I-IX *Türkenkrieg*), 195 (1689 X - XIII *Türkenkrieg*), 196 (1690 *Krieg gegen Frankreich. Türkenkrieg*) и 197 (1691 *Türkenkrieg*, 1691). У њима се налазе извештаји команданата на терену, предлози и захтеви које су упућивали Дворском ратном савету или цару, одговори и препоруке војних власти, извештаји након битака и сродна документација, који омогућавају реконструкцију догађаја превентивно са војног аспекта.

Фонд *Zentralstellen* садржи грађу коју су стварали Ратни савет у Бечу, као и покрајински Ратни савети у Грацу и Прагу; ми смо се концентрисали на документе из бечког Ратног савета. Коришћене су књиге протокола 385 (*Protokoll-Expedit mit Index*, 1691), 386/1 (*Protokoll-Registratur mit Index*, 1691), 386/2 (*Justiz-Protokoll mit Index*,

1690-1691), 393 (Protokoll-Expedit mit Index, 1694) и 394 (Protokoll-Registratur mit Index, 1694). У њима су укратко забележене одлуке и препоруке Ратног савета слате командантима широм Угарске. Они су били од посебног значаја за утврђивање динамике окупљања српске милиције и њених припрема за поход из 1691. Ту се такође налазе и одлуке у вези избора Јована Монастерлије за подвојводу, као и за активности српске милиције након битке код Сланкамена, односа између њених команданата (Јована Монастерлије, Антонија Знорића и Павла Несторовића Деака) и централних војних власти.

Фонд *Karten- und Plansammlung* садржи драгоцене картографски материјал, који омогућава боље сналажење у описима битке. Он такође олакшава разумевање терена на коме се водила битка код Сланкамена. Коришћене карте се налазе под сигнатуром *Kartensammlung* Н III с 124 – 1691.

Посебно је драгоцен материјал из фонда *Militärische Nachlässe*, у коме се налази ратни дневник генерал-квартијермајстера Хајнриха Тобијаса фон Хаслингена (NL 1510 (B)). Тај дневник омогућава реконструкцију похода из 1691. на дневном нивоу и пружа поуздану хронологију ратних операција током те ратне године.

Фонд *Manuskripte* нажалост не садржи пуно рукописа из времена Великог бечког рата. Једини извор вредан помена представља историја похода против Турака 1687-1690 коју је сачинио генерал-вахтмајстер Браун и која представља компилацију старије архивске грађе.

У одељењу *Finanz- und Hofkammerarchiv* (ФНКА) налазе се разни привредни и трговински акти, а консултовали смо фонд *Autographensammlung*, у коме се налази кореспонденција принца Лудвига Баденског.

У одељењу *Haus-, Hof- und Staatsarchiv* (ННStA) такође се налази неколико фондова који су искоришћени за рад на монографији. У питању су следећи фондови: *Kriegsakten, Turkei I (Turcica)* и *Ungarische Akten (Hungarica)*.

Фонд *Kriegsakten* скоро искључиво садржи грађу која документује рат на Рајни и у северној Италији против Француске (1688-1697). Постоји само један документ који се односи на битку код Сланкамена у коме је дат њен помало конфузан опис (ННStA, *Kriegsakten*, 173 *Kriegsakten* (1691), 332r-334v).

У оквиру фонда *Turkei I (Turcica)* налазе се документација о преговорима вођеним у вези са могућношћу склапања мира између Аустрије и Турске. У питању је исцрпна кореспонденција између цара Леополда, његових саветника на челу са грофом Кинским и турског посланства предвођеног Зулфикар-ефендијом.

Фонд *Ungarische Akten (Hungarica)* такође садржи дипломатску кореспонденцију, тачније писма које је цар Леополд слао другим крунисаним главама Европе. У тим писмима се хвалио тријумфом који је његова војска извојевала код Сланкамена.

Наведену необјављену грађу из аустријског Државног архива чине пре свега документи на немачком језику, док је мањи број писан на латинском, француском и италијанском језику.

Истраживање је допуњено грађом која се чува у Земаљском архиву Баден-Виртемберга (Немачка), у одељењу Карлсруе (Landesarchiv Baden-Württemberg, Abt. Generallandesarchiv Karlsruhe). Том приликом су консултовани бројни фондови, од којих су издвојени они који су бацили ново светло на догађаје, које није било могуће у потпуности сагледати на основу грађе у бечким архивима. То су пре свега фондови *Haus- und Staatsarchiv: I. Personalia, Baden-Baden, Ludwig Wilhelm, затим Heitersheim, Reichs- und Kreissachen / 1526-1807, Reich, Serien, Immerwährender Reichstag (1663-1806) u Durlach, Amt und Stadt / 1474-1866, Kriegssache.*

Корпус објављене грађе је такође веома обиман и састоји се од дела насталих у току самог рата, попут дневника анонимног франконског војника из 1688,¹ или дела која су настала непосредно након сукоба.² Значајану збирку објављених докумената представљају политички списи Готфрида Вилхелма Лајбница у издању Пруске академије наука.³ Током XVIII века објављени су и мемоари учесника Бечког рата,

¹ *Tagebuch eines Soldaten des fränkischen Truppenkontingents aus dem Feldzug gegen die Türken bis zur Einnahme von Belgrad durch Kurfürst Max Emanuel.* S. I. 1688

² Johann Philipp Abelinus, Matthaeus Merian, Heinrich Oraeus. *Theatrum Europaeum, oder ausführliche und warhafftige Beschreibung aller und jeder denckwürdiger Geschichten...* Bd 14. Frankfurt am Main, 1702

³ Leibniz, Gottfried Wilhelm. *Allgemeiner politischer und historischer Briefwechsel,* III, 1680-1683, ур. Preussischen Akademie der Wissenschaften zu Berlin. Leipzig:

РЕЗИМЕ

Крај XVII и почетак XVIII века представљају бурну епоху, испуњену непрекидним ратовима који су веома изменили поредак и односе међу европским државама и довели до опадања старих и уздизања нових сила. Међу сукобима ове епохе издвајају се: Рат аугзбуршке лиге (1688-1697), Пољско-османски рат (1672-1676), Холандски рат (1672-1678), Велики бечки рат (1683-1699), Рат за шпанско наслеђе (1701-1714), Велики северни рат (1700-1721), Јаковитски рат у Ирској (1689-1691), Аустро-турски рат (1716-1718). Велики бечки рат (1683-1699) својим трајањем, интензитетом, бројем ангажованих држава и људских ресурса представља један од најважнијих сукоба у оновременој Европи. Његов кључни окршај била је битка код Сланкамена 1691. године. По својим резултатима и последицама она је била од судбоносног значаја за простор југоисточне Европе и најавила је темељну прерасподелу односа моћи у региону. Битком код Сланкамена одлучена су два важна питања. Прво, Панонска низија је ослобођена турске власти, чиме је Османска империја коначно потиснута из средње Европе. Друго, утврђена је гранична линија између две царевине на Сави и Дунаву која није нарушена до самог краја XVIII века. Турска након Карловачког мира (1699) није озбиљно ни покушавала да поврати области северно од ове линије, док се сваки покушај Аустрије да завлада областима јужно од Саве и Дунава показао као неуспешан (поход 1788-1791) или привремен (1718-1739). Аустрија у тим епохама није имала могућности и снаге,

али ни политичке воље да загосподари областима између Београда и Скопља. Битка код Сланкамена означава и једну етапу слабљења Османског царства. Иако се не може рећи да су опадање османске моћи и криза њихове власти на Балкану уследили као последица само једне битке, Сланкамен означава важан сегмент прерасподеле моћи на југоистоку Европе и подвлачи неку врсту стратешког еквилибријума успостављеног након њега, односно показује реалан опсег два царства и природну границу између њих. Битка код Сланкамена је за српски народ била од изузетне важности јер је довела до вишеструких промена у односу на њихов претходни положај. Цео српски ангажман на страни Хабзбуршке монархије у Бечком рату допринео је додељивању привилегија, односно задобијању специјалног статуса у Угарској. Тиме се изнова формулише заједница Срба, односно њихово издвајање и уобличавање као ентитета у Угарској.

THE BATTLE OF SLANKAMEN 1691 RESUME

The end of the 17th and the beginning of the 18th century represents a tumultuous era, filled with constant wars that have changed the very order and relations between the European countries and led to the decline of the old and the rise of new powers. Among the conflicts of this period are: The Nine Years War (1688-1697), The Polish-Ottoman War (1672-1676), Dutch War (1672-1678), the Great Turkish War (1683-1699), War of the Spanish Succession (1701-1714), Great Northern War (1700-1721), Jacobite war in Ireland (1689-1691), Austro-Turkish War (1716-1718). Great Turkish War (1683-1699) was for its duration, intensity, number of involved countries and human resources one of the most important conflicts in contemporary Europe. One of its key battles was the Battle of Slankamen in 1691. According to its results and consequences, the battle was of crucial importance for South Eastern Europe and announced a fundamental redistribution of power in the region. Battle of Slankamen settled two important questions. Firstly, the Pannonian Plain was liberated from the Turkish rule, and the Ottoman Empire was finally suppressed from Central Europe. Secondly, the battle established the boundary line between the two empires on the Sava and the Danube, which was not disturbed until the end of the eighteenth century. After the Karlovac Treaty (1699) Turkey did not seriously try to reconquer the area to the north of this line, while every Austrian attempt to rule the areas south of the Sava and Danube rivers proved unsuccessful (1788-1791) or temporary (1718-1739). Austria did not have the capacity and strength, but

nor the political will to master the areas between Belgrade and Skopje. Battle of Slankamen denotes one stage in the weakening of the Ottoman Empire. Although we can not say that the decline of Ottoman power and their power crisis in the Balkans followed as a result of a single battle, Slankamen marks an important segment of the distribution of power in southeastern Europe and underlines some kind of strategic equilibrium established after it, that shows the real extent of the two empires and natural dividing line between them. Battle of Slankamen was of great importance for Serbian people because it led to multiple changes in relation to their previous position. The entire Serbian involvement on the side of the Habsburg monarchy in the Great Turkish War contributed to the granting of privileges, i.e. gaining special status in Hungary. In that way the Serbian community is reformulated, as well as their positioning and shaping as an entity in Hungary.

DIE SCHLACHT BEI SLANKAMEN 1691

ZUSAMMENFASSUNG

Das Ende des 17. und Anfang des 18. Jahrhunderts ist eine turbulente Ära, die von ständigen Kriegen geprägt ist, die die Ordnung und die Beziehungen zwischen den europäischen Ländern verändert haben und zum Niedergang der Alten und zum Aufstieg neuer Mächte führten. Zu den Konflikten dieser Periode gehören: Der Neunjährige Krieg (1688-1697), Der Polnisch-Osmanische Krieg (1672-1676), der Niederländische Krieg (1672-1678), der Große Türkenkrieg (1683-1699), Der Krieg der Spanische Nachfolge (1701-1714), Großer Nordkrieg (1700-1721), Jakobitenkrieg in Irland (1689-1691), Österreich-Türkischer Krieg (1716-1718). Der Große Türkenkrieg (1683-1699) war für seine Dauer, Intensität, Anzahl der beteiligten Länder und Humanressourcen einer der wichtigsten Konflikte im heutigen Europa. Eine der wichtigsten Schlachten war die Schlacht von Slankamen im Jahre 1691. Die Schlacht war aufgrund ihrer Ergebnisse und Konsequenzen für Südosteuropa von entscheidender Bedeutung und kündigte eine grundlegende Umverteilung der Macht in der Region an. Die Schlacht von Slankamen hat zwei wichtige Fragen geregelt. Zunächst wurde die pannonische Tiefebene von der türkischen Herrschaft befreit und das Osmanische Reich schließlich aus Mitteleuropa verdrängt. Zweitens stellte die Schlacht die Grenzlinie zwischen den beiden Reichen an der Save und der Donau her, die bis Ende des 18. Jahrhunderts nicht gestört wurde. Nach dem Karlovac-Vertrag (1699) versuchte die Türkei nicht ernsthaft, das Gebiet nördlich dieser Linie wieder zu erobern, während jeder österreichische Versuch, die Gebiete südlich der Save und der

ZUSAMMENFASSUNG

Donau zu regieren, erfolglos blieb (1788-1791) oder nur vorübergehend (1718- 1739). Österreich hatte nicht die Kapazität und Stärke, aber auch nicht den politischen Willen, die Gebiete zwischen Belgrad und Skopje zu meistern. Die Schlacht von Slankamen bezeichnet eine Phase in der Schwächung des Osmanischen Reiches. Obwohl wir nicht sagen können, dass der Niedergang der osmanischen Macht und ihre Machtkrise auf dem Balkan infolge einer einzigen Schlacht folgten, stellt Slankamen einen wichtigen Teil der Machtverteilung in Südosteuropa dar und unterstreicht eine Art strategisches Gleichgewicht, das danach aufgebaut wurde, das zeigt das wahre Ausmaß der beiden Imperien und die natürliche Trennlinie zwischen ihnen. Die Schlacht von Slankamen war für das serbische Volk von großer Bedeutung, da es zu mehrfachen Änderungen in Bezug auf ihre vorherige Position führte. Das gesamte serbische Engagement auf Seiten der Habsburgermonarchie im Großen Türkenkrieg trug zur Gewährung von Privilegien bei, d. H. Der Erlangung eines Sonderstatus in Ungarn. Auf diese Weise wird die serbische Gemeinschaft neu formuliert und als Einheit in Ungarn positioniert und gestaltet.